

Gregoriansk sång — förr och nu.

I.

»När de hade sjungit lovsången, gingo de ut till Oljeberget» (Mt. 26:30). Redan vid den första kristna eukaristien möter oss sålunda sången. Liturg var Herren Kristus själv. Menigheten utgjordes av apostlakretsen. De ord som sjöngos känna vi. Det var psalt. 115—118. Men musiken? Nog är det för fantasien utomordentligt lockande att föreställa sig de toner, som Herren Kristus själv mässade.

Att exakt fastställa dessa tongångar är naturligtvis omöjligt. Att få en ungefärlig föreställning om hur denna sång klingat är däremot ganska lätt. Vi behöva blott lyssna till våra egna gregorianska melodier.

Ännu för en mansålder sedan fanns det framstående lärda som hyllade den uppfattningen, att den västerländska kyrkomusiken — sålunda den gregorianska sången — utgjorde en följdriktig fortsättning på antikens musik. Denna åsikt är dock oriktig. Den kristna kyrkomusikens rötter äro icke att söka i Rom utan i Orienten.

Strängt taget är detta mycket naturligt. Kristendomen själv är ju av österländskt ursprung. Det var i judisk mark dess träd hade sina rötter. Den bok som i ett och ett halvt årtusende mer än någon annan kom att lämna texter för den kyrkliga tonkonsten — Psaltaren — var ju samma bok som hade varit den judiska församlingens psalmbok. Vad låg närmare till hands än att templet och synagogans psalmtexter, när de övertogos av den unga kristna kyrkan, också drogo med sig de i templet och synagogan brukliga melodierna. Denna i och för sig sannolika utveckling kan numera gälla som bevisad. Det är en judisk musikkritiker vid namn Idelsohn som kommit med de avgörande bevisen. Han har påvisat att ett stort antal judiska diasporaförsamlingar, t. ex. i Jemen och Persien, som redan före den kristna tiden isolerats från sina stamfränder i Palestina och alltsedan levat utan förbindelse med dem, än i dag bruka melodier som visa påfallande överensstämmelser med gregorianska tongångar.

Den gregorianska sången är sålunda ett arv från templets och synagogans sång, den sång som helgats av Frälsarens egna läppar. Medvetandet härom måste mer än något annat vara den kristna kyrkan en orsak att betrakta och behandla denna sång med vördnad.

Självfallet är emellertid att denna judiska sång som övertogs av den kristna kyrkan icke kunde förbli opåverkad av musikkulturen i den antika världen. Framför allt torde grekiska och armeniska inflytelser kunna spåras. Detta ytterst svåra och oklara kapitel skola vi dock icke vidröra här.

Blott en sak må tilläggas. Vi få icke föreställa oss den gregorianska koralen som ett konglomerat av judiska, grekiska, armeniska och till äventyrs andra beståndsdelar. Den är fastmera en sällsynt enhetlig företeelse. Och fråga vi oss, vilken den kraft, den idé, varit som förmått sammansmälta, förvandla och vidare utveckla de olika beståndsdelarna till den mäktiga byggnad som den greg. musiken utgör, så kan svaret inte bli mer än ett: *liturgien*, det kristna gudstjänstlivet. Det är de krav som liturgien ställt på musiken som danat och fostrat den. Denna musik är, i djupaste mening av ordet, funktionalistisk. Den uppvisar bland sina otaliga former icke en enda som icke har sin bestämda plats i liturgien och sin av denna plats bestämda utgestaltning. Den gregorianska sången uppvisar en helhetsbild av så imponerande gestalt att den endast kan jämföras med arkitekturens allra förnämsta skapelser, t. ex. någon av de största och underbaraste gotiska katedralerna.

*

Den gregorianska sången har sitt namn efter påven Gregorius den store (590—604). För den populära uppfattningen står han väl som denna sångs upphovsman. Den är således ett prästerligt påfund, avsett att utestänga församlingen från varje möjlighet att delta i sången i kyrkan. Uppfattningen är ungefär lika riktig som om vi kallade vår nuvarande psalmbok Artur Engbergs psalmbok och framtiden därav droge den slutsatsen att Artur Engberg författat alla dess psalmer. På denna villfarelse lönar det sig alltså icke att spilla några ord. Gregorius är i själva verket ingen nydanare, varken på det liturgiska eller musikaliska området. Han är endast ordnaren. Och när det gäller den musikaliska sidan av

den utomordentligt betydelsefulla kodifiering av den romerska ritus som är knuten till Gregorius pontifikat, få vi icke ens tänka oss att påven själv personligen lagt hand vid detaljerna. Det egentliga arbetet har fastmera utan tvivel utförts av Roms berömda sångarskola, schola cantorum. Den är påvisad redan under påven Celestinus († 342) men nyorganiserades av Gregorius. På denna kom ytterst ansvaret för den gregorianska sångens vård att vila och därmed också ansvaret för den västerländska kyrkans musikutveckling för århundraden framåt.

Vad beträffar detaljerna i den ordnande process som nu antytts äro vi själfallet i stort sett hänvisade till förmodanden. Mycket tyder emellertid på att vad man eftersträvat varit att låta den i Rom brukade sången genomgå en efter enhetliga principer utförd översyn. Härvid har det nog framför allt gällt att efter romersk uppfattning omdana och anpassa åtskilliga specifikt orientalska drag. Kanske kunde man beteckna reformen såsom det viktigaste steget på vägen till den österländska kyrkosångens latinisering. Vägen hade trampats i århundraden. Och man var förvisso ännu icke framme vid målet. Men denna reform betyder att den västerländska musikens självmedvetande vaknar. Man börjar stå på egna fötter. Man tar utvecklingen i egna händer.

En följd av Roms enastående ställning var att det blev den romerska ritus som drog segrande ut över västerlandet och småningom besegrade alla lokala usus, även om denna seger mer än en gång blev en kompromiss, så att drag från de besegrade upp-togos av segraren.

I princip erbjuder visserligen fornkyrkan ur musikalisk synpunkt en tämligen enhetlig bild. Detaljerna åter kunde — och måste — själfallet växla. Någon central myndighet som kunde föreskriva uniformitet fanns ju icke. Det blev väl i stället så att varje i kyrkligt hänseende mera betydande stad hade sina små lokala egenheter, som blevo normgivande för den omgivande trakten. Ju längre tiden led, dess mer togo de stora andliga kulturhårdarna makten över de mindre. Slutstriden kom i Västerlandet att stå mellan de båda viktigaste: Rom och Milano. Att Rom till sist skulle få övertaget är emellertid naturligt. Så blev det fornkyrkans sång i den avfattning som kallats den gregorianska, som blev praktiskt taget allenahärskande i Västerlandet.

Ett ytterst intressant kapitel i den gregorianska sångens historia är givetvis de särskilda melodiernas ålder. Här stöter dock forskningen på en utomordentligt stor svårighet, nämligen den jämförelsevis sena skriftliga traderingen. Den äldsta kristna melodiuppteckning som vi äga går visserligen tillbaka till 200- eller 300-talet. Det är ett fragment av en fornkristen hymn, som för ett par decennier sedan upptäcktes på en papyrus från den egyptiska staden Oxyrhynchos. Här är melodien i antik bokstavsnotation skriven över texten och den rör sig flerstädes med än i dag i den gregorianska musiken brukliga motiv.

Men detta är blott en enda enstaka ljusstråle. De äldsta västerländska musikuppteckningarna äro icke äldre än 800-talet. Och dessa äldsta uppteckningar kunna långtifrån kallas tillfredsställande. Den begagnade notskriften, neumskriften, har väl förmåga att ange antalet över varje stavelse sjungna noter liksom till en viss grad det inbördes läget mellan de i samma notgrupp ingående noterna. Men notlinjer efter vår tids bruk är okänt. Först med linjesystemets införande på 1000-talet få vi en fullt exakt och tillförlitlig uppteckning. En följd av det sagda blir att en gregoriansk melodi aldrig kan skriftligt påvisas förrän tidigast på 800- eller 900-talet. Detta behöver dock ingalunda betyda att den icke är äldre. Det betyder i allmänhet icke heller detta. De flesta äro fastmer mycket äldre. Någon exakt tidpunkt är visserligen omöjligt att fastställa. Men man kan utgå ifrån att det stora flertalet melodier förelegat fixerade senast omkr. år 600. Detta framgår bl. a. därav att deras texter äro tagna ur den gammalitalienska bibelöversättningen, Itala. Denna översättning var nu i Rom undanträngd av Hieronymus översättning (Vulgata) åtminstone så tidigt som i början av 600-talet. De måste sålunda ha upptagits i liturgiskt bruk före denna tid, och att melodierna äro från samma tid som texternas upptagande till liturgiskt bruk torde vara säkert.

Ett annat bevis kan man finna i den omständigheten att mässtexter som härstamma från tiden efter 600 icke ha egna melodier. Detta måste betyda att man redan under 600-talet betraktade mäsans melodiskatt som ett avslutat helt.

Dessutom har man påpekat det intressanta förhållandet att de liturgiska melodierna rönt inflytande av den satsrytm (cursus) som man vann sig om i den antika konstprosan. Då denna satsrytm alltmer vårdslösades och till slut föll i fullständig glöm-

ska under 600—1000, måste man antaga att melodierna äro äldre än denna tid.

*

Ytterligare ett spörsmål måste här i korthet vidröras, som är nödvändigt att känna till för den historiska och liturgiska förståelsen av den gregorianska sången. Jag nämnde nyss att denna sång är i djupaste mening av ordet funktionalistisk. Vi finna bland dess snart sagt oräkneliga antal former alla svårighetsgrader representerade, från de allra enklaste recitativiska sånger till de allra svåraste koloratorsaker. Varför är t. ex. prefationsmelodien så enkel och gradualets *versus* så fruktansvärt svåra? Svaret finna vi vid en undersökning av de krafter som skulle utföra dessa olika partier. Där fanns då — om vi börja nedifrån ur musikalisk synpunkt — först och främst hela prästerskapet som skulle åtminstone nödtorftigt kunna utföra en del intonationer och böner och läsningar. Deras melodier måste därför vara utomordentligt enkla, t. ex. lektionstoner och prefationsmelodier. Så fanns där ock den stora skaran av fäder och bröder, som åtminstone ägde någon sångförmåga. Även vad dessa skulle sjunga måste vara enkelt och lättillgängligt, t. ex. tidegårdens psalmodi och mässans ordinarium. Men vidare fanns ock den av de bästa musikaliska krafterna vid kyrkan sammansatta kören, den s. k. schola cantorum. Denna kunde utföra ganska krävande saker, t. ex. introitus, communicio, offertorium. Slutligen fanns också sångmästarne, körledarne, rectores chori, som måste vara utbildade solister. På dem kunde de största krav ställas. Och det är faktiskt ingen mätta på vad man fordrade av dem. De skulle kunna utföra långa vokaliser, i längd troligen överträffande allt vad den moderna musiken i den vägen har att bjuda, t. ex. de långa responsoriernas *versus*. Man måste ha detta klart för sig, när man skall ta upp den gregorianska sången nu för tiden. Att försöka ta upp ett dylikt responsorium utan en verklig solist är meningslöst.

*

Det är uppenbart omöjligt att inom det begränsade utrymme som står mig till buds ge mig in på ett försök att skildra den gregorianska sångens öden under medeltiden eller ge en om än

aldrig så kort översikt över dess många former, av vilka de allra flesta säkert äro okända för det stora flertalet av denna tidskrifts läsare.

Jag får nöja mig med att erinra om att den romerska kyrkans förnämliga musikkultur blivit även den svenska kyrkans egen- dom. För att denna kultur skulle kunna bestå krävdes emellertid, liksom för all kulturs bestånd, ett fast ekonomiskt underlag. Det är ock lätt att konstatera att den fruktansvärda nedgång som reformationen betyder på den kyrkomusikaliska kulturens område ingalunda är beroende på några dogmatiska skäl utan här- rör från andra orsaker. Bl. a. är den en ekonomisk fråga. Att den svenska kyrkoledningen sådan den representeras av ärkebi- skop Lars var en varm vän av den gamla sången och önskade dess bibehållande i en utsträckning, som nutidens präster och kyrko- musiker ha svårt att föreställa sig, är tillfullo betygat genom hans gudstjänstordning »De officiis».

Det nödvändiga ekonomiska underlaget rycktes emellertid un- dan genom Gustaf Wasas ekonomiska hänsynslöshet. Så bröts — av bl. a. ekonomiska skäl — den svenska kyrkans musikkultur ned. Naturligtvis inte fullständigt. Det nödtorftigaste bevarades. Och denna rest är helt och hållet gregoriansk. Men allt som krävde särskilda förmågor, särskild utbildning, särskild kostnad fick dö sväldöden. Så kom den gregorianska sången i Sverige att ge- nom reformationen likna en plockad fågel. Jag ber att få särskilt understryka de ekonomiska faktorernas ödeläggande inflytande. Det hade varit en annan sak om man konstaterat den gregorianska sångens oförenlighet med evangeliskt fromhetsliv och åskådning. Då hade varje försök till dess återställande kunnat betraktas som misstänkt. Nu åter måste varje försök att återuppliva den gre- gorianska sången te sig som en berömvärd strävan att återge oss vad reformationen ville bevara åt oss men icke förmådde bl. a. på grund av Gustaf Wasas ekonomiska hänsynslöshet. Nog skulle vi — åtminstone vid våra domkyrkor — ha råd att hålla några korpräster med särskild utbildning, vars huvuduppgift vore att ägna sig åt den kyrkliga musikkulturen, främst den gregorianska sången. Våra domkyrkor skulle vara liturgiska centralpunkter från vilka stiftet kunde hämta impulser och uppmuntran vid strävan- den för gudstjänstlivets och kyrkomusikens förnyelse. Hur det i verkligheten är vill jag inte yttra mig om, då det ju inte hör till

ämnet. Blott det må sägas att domkyrkorna i allmänhet åtminstone knappast äro några härdar för gregoriansk sångkultur.

1600-, 1700- och 1800-talen representera här i Sverige en fortsatt nedgång för den gregorianska sångkulturen. Detta är dock inte något att förundra sig över, då det är en parallellföreteelse till förhållandena inom Roms kyrka. Dock bör härvidlag konstateras att den gregorianska traditionen aldrig varit bruten hos oss. 1697 års mässa var helt och hållet gregoriansk och upptog ännu ett avsevärt antal alternativ till ordinariestyckena. T. o. m. under det djupaste förfallet under 1800-talet är den gregorianska grunden fullt tydlig. Det gregorianska återuppbyggnadsarbetet började med Moréns och Noréns vespermaterial och 1897 års mässmusik. Och under den senaste mansåldern ha de gregorianska strävandena gått oerhört framåt och med den nya mässmusiken kröntes med en framgång som lindrigast sagt måste kallas överraskande. Om någon bara för tio år sedan hade förutspått att vi 1942 skulle erhålla en ny mässmusik av det utseende som vår nya mässbok har, skulle man lett ett medlidsamt leende och betraktat honom som en ohjälplig fantast. Tänk bara på oförfalskad gregoriansk introitus på 23 gudstjänstdagar och Credo Nicenum och 3 alternativ för det gamla Gloria.

*

Det är emellertid gott och väl att den gregorianska sången i så rikt mått kommit till heders i den nya mässmusiken. Nu vore det ock gott om den kunde komma till heders också ute i församlingarne och att härvid skapades en sådan tradition för dess utförande, att icke genom en dålig praxis det vunna resultatet förvanskades. Och härom vill jag tala i det följande.

II.

Det finns en gammal god regel som bjuder, att innan man skall diskutera en sak bör man söka komma överens om innebörden åtminstone i de viktigaste begreppen som skola diskuteras, så att inte hela diskussionen blir ett goddag-yxskaft, därför att den ene med ett ord menar ett och den andre med samma ord nästan raka

motsatsen. Erfarenheten har lärt mig att det är särskilt nödvändigt att innan man börjar diskutera ämnet gregoriansk musik åtminstone någorlunda komma överens om vad som detta ord inte skall anses betyda. Till belysning härav vill jag berätta några exempel som visa, hur uppfattningen av betydelsen av detta begrepp växlar. För några år sedan anordnade Hallands Kyrkosångsförbund i Laholm en kurs för präster och organister, avsedd att föra dem in i det då för tiden brukliga Missalet samt 1920 års koralbok. Jag tillfrågade Göteborgs stifts K. S. V. om man icke där ville understödja saken, bl. a. med ett ekonomiskt bidrag. Styrelsen svarade med ett högtidligt protokollsutdrag, i vilket det begärda anslaget beviljades, dock under förutsättning att ingen gregoriansk sång finge sjungas. Vad skulle vi egentligen då ha sjungit, när hela missalets innehåll — med undantag för Noréns Laudamus, Lindegrens Agnus Dei och C-moll-litanian — måste betecknas som gregoriansk sång. Det är inte heller så många år sedan en tidning i en av våra större städer innehöll en intervju med en bemärkt kyrkomusiker därstädes, i vilken han uttalade sitt ogillande av den gregorianska sången. Själv begagnade han i sin kyrka aldrig någon gregoriansk musik med undantag för C-moll-litanian; men den tyckte han verkligen var vacker. En annan kyrkomusiker förklarade om Runbäck-Åhléns postludiesamling, som huvudsakligen innehåller orgelkoraler från 1600- och 1700-talet, att det är det bästa inom hela den gregorianska musiken. Där begreppen äro så dimmiga är ju varje saklig diskussion omöjlig.

Av det föregående torde det vara uppenbart att när vi i nuvarande situation argumentera för och mot den gregorianska sången, så gäller denna diskussion *icke* den gregorianska sången överhuvud, icke den gregorianska sången såsom sådan. Det torde knappast finnas någon bland dess argaste vedersakare — och det gäller både präster och organister — som inte med glädje söndagligen brukar den i ungefär den utsträckning som representeras av det före vår nya mässbok brukade missalet. Att den gregorianska sången, liksom hittills, bör brukas i vår kyrka, därom torde sålunda alla vara ense. Striden för eller mot gäller andra frågor. Huvudfrågan, den som kommer det mesta oväsendet åstad, är denna: Hur skall den gregorianska sången utföras? Den andra stora frågan är: Bör gregorianskt material upptagas i större utsträckning än som skett i det tills nyligen i bruk varande mis-

salet? Dessa båda frågor låta sedan i sin tur uppdelas sig och gå delvis in i varandra.

Om vi först vända oss till frågan om den gregorianska sångens utförande, så kan den, som sagt, delas upp. Här rycker tempot i förgrunden. Det är säkerligen detta som är den mest irriterande punkten för de flesta. Till bevis härför vill jag fästa uppmärksamheten på att Norén-Moréns vesprar knappast väckte någon större förargelse. Varför inte? Helt enkelt därför att man utförde psalmodien i samma långsläpiga tempo som man var van vid i mässan, t. ex. i Ära vare Gud. När man däremot sjunger samma psalmtoner i Evangelisk Tidegård väcka de ofta den livligaste förbittring. Tonerna äro desamma. Orden äro desamma. Enda skillnaden ligger i tempot. Det måste alltså vara detta som irriterar. Är nu denna irritation svår att förstå? Knappast. Mycket belysande är i detta fall frågan om koraltempot. 1828 utgav Sven Magnus Zander »Försök till Lärobok för begynnare i Choral-Sång.¹⁾ Det heter där: »En Choral bör sjungas varken för fort eller för långsamt. Att taga två noter, därav båda hava lika lång uthållning, uti en andedrägt, är en regel för ett lagom tempo». — Moberg, från vilken jag hämtat uppgiften, anser att detta bör betyda ung. 2 sek. per ton i genomsnitt. Mot mitten av 1800-talet har tydligen tempot blivit ännu långsammare. Då varnar P. A. Heischman i sin »Method för Choralsång» för att utföra psalmerna för långsamt. Men ändå kan han komma med följande förslag: »Choraltonerna böra i högtidliga och glada psalmer uthållas i 3 sekunder — — — I sorgliga och allvarsamma psalmer uthållas tonerna vardera 4 sekunder». — När dessa anvisningar givas tillsammans med en varning mot att sjunga för långsamt, kan man göra sig en föreställning om hurudant det vanliga tempot varit. — Vårt nuvarande koraltempo torde väl vara ungefär $\frac{2}{3}$ — $\frac{3}{4}$ sekund per ton. Antag nu att några organister i mitten på 1800-talet plötsligt tagit sig för att spela koralerna i vårt tempo, d. v. s. 4 eller 5 gånger så fort som då var brukligt. Vilken uppståndelse och vilken förargelse skulle de icke ha åstadkommit. Den skulle säkert varit mångdubbelt större än den förargelse den s. k. gregorianska musiken, d. v. s. det hastiga tempot där, nu förorsakar. — Skulle väl någon nu vilja återgå till detta lång-

1) Jfr till det följande: C.-A. Moberg, Från abbé Vogler till John Morén (Kyrkoh. årsskrift 1935) s. 244 f.; Dens. Kyrkomusikens historia s. 262 f.

samma, onaturliga tempo? Säkert inte. Vi tro oss under ett halft sekel ha arbetat oss fram till en förnuftig uppfattning om ett naturligt koraltempo och denna dyrt förvärvade erfarenhet vilja vi icke offra. — På samma sätt vilja de som tro sig ha kommit fram till en riktig uppfattning om ett naturligt tempo i den gregorianska sången icke offra denna uppfattning på slentrianens altare. Ty något annat än slentrian är uppfattningen om det långsamma tempot i den gregorianska sången icke, även om det motiveras med ett så välklingande argument som att det är ovärdigt att sjunga Guds ord så fort och slarvigt. Alldeles samma argument skulle man i mitten av 1800-talet anfört mot vårt hastiga koraltempo.

Nära härmed sammanhänger nu några andra frågor. Vi börja med orgelackompanjemanget. Vi ha här — liksom inom den romerska kyrkan under 1800-talet — vant oss vid en mycket tung orgelsats som beledsagning till den gregorianska sången. Vi behöva blott tänka på koralboken. Man har harmoniserat de gregorianska melodierna där på samma sätt som övriga melodier. De gregorianska melodierna i mässan behandlades på liknande sätt. I 1914 års Vesperale har en viss modifikation inträtt, men orgelsatsen är fortfarande mycket tung. Denna tunga orgelsats kräver ett långsamt tempo. Med insikten om nödvändigheten av ett raskt tempo har man inom den romerska kyrkan känt behovet av en lätt orgelsats som tål farten utan att verka karrikatyr. När nu denna lätta orgelsats börjat användas också hos oss, har mången reagerat. Man ville bliva vid det gamla och inlärdas. Så har även den moderna orgelsatsen kommit att verka irriterande. Vad särskilt orgelsatsen i den nya mässmusiken beträffar, torde den i onödigt hög grad ha bidragit att öka irritationen. Den har icke blivit vad man haft rätt att vänta. Man kan i detta sammanhang endast beklaga att dessa orgelsatser icke fått skrivas av Albert Runbäck som ojämförligt bättre än någon annan nu levande svensk kyrkomusiker behärskar detta område.

När det har gällt den gregorianska sången i tidegården har under arbetet hittills hos oss i allmänhet rent av krävts att den skall utföras helt utan orgel. Försök har gjorts med orgel. Men de ha knappast slagit särdeles väl ut. Överhuvud taget torde man kunna ifrågasätta lämpligheten av orgel till denna sång. Säkert är i varje fall att vi ännu icke äga några körer som äro så tränade att de tåla vid orgelackompanjemang utan att störas och

förhindras i sin sång. Ej heller äga vi ännu många organister som äro så tränade att de kunna sköta orgeln utan att störa sången. Att kunna fullt störningsfritt sköta orgelackompanjemangt vid en tidegårdsgudstjänst kräver lång inlevelse både i text och musik. Annars blir orgeln mera till skada än till nytta. Men hur många svenska organister äga f. n. en sådan inlevelse? Detta undanskjutande av orgeln har irriterat många, som överhuvud knappast kunna tänka sig unison sång i kyrkan utan orgelbeledsagning.

Här torde det vara lämpligt att ta upp spørsmålet om kören och församlingen och deras inbördes förhållande. För många är kyrkokören närmast ett besvärligt påhäng. De anse att den enda sång som har något berättigande i gudstjänsten är prästens och församlingens. För dem måste snart sagt varje utökning av det gregorianska inslaget i gudstjänsten te sig motbjudande. Det mesta i den gregorianska musiken är nämligen av sådan karaktär att det — i varje fall hos oss med den låga ståndpunkt som vår allmänna musikkultur intar — endast är tänkbart som körsång. Vi kunna absolut inte tänka oss t. ex. de nyinförda, gregorianska introitusmelodierna utförda som församlingssång. Här ha vi utan tvivel en av de ömmaste punkterna, när vi skola försöka få rätt på orsakerna till oviljan mot den gregorianska sången. Det är oviljan mot att kören skall tränga sig in i gudstjänsten och beröva församlingen något av dess rätt att sjunga själv.

Ännu en sak bör i sammanhang med tempot vidröras. Det är den prästerliga ovilja som man ofta möter och som bottnar i att prästen vid ett modernt utförande av den gregorianska sången får så lite tillfälle att briljera med sin mer eller mindre (tyvärr oftast mindre) vackra röst. Den gregorianska sången kräver ödmjukhet av sin utövare och ju bättre röst prästen har, dess mindre har han vanligen av den varan. Det gör att han med händer och fötter sätter sig emot varje påskyndande av tempot. Det är ock förklaringen till att han gärna accepterade 1914 års Vesperale men avskyr tidegården.

Den andra stora huvudfrågan i diskussionen kring den gregorianska sången gäller det nya materialet. Att vi böra ha ett visst mått av gregoriansk sång, därom äro alla eniga, även om många inte veta det. Men varför ta upp mer än det som redan finnes? Låt i stället våra kyrkokompositörer komponera nya melodier till både mässa och eftermiddagsgudstjänster. Varför söka

väcka liv i det som redan är dött? Låt dessa gamla döda melodier vila i frid efter sitt arbete. Det kan ju hända att de ha haft en uppgift att fylla. Men nu äro de i alla fall ohjälpligt föråldrade. Nu kunna de inte ha något att säga en modern människa. Det enda de kunna göra är att tråka ut människor och köra folk ur kyrkan. De kunna ju på sin höjd bli museiföremål. Och det är bara antikvariska intressen som stå bakom dem. Sådana och liknande argument får man höra till leda upprepade.

Vore det blott rent antikvariska intressen som låge bakom strävandena att levandegöra den gregorianska sången, så skulle man obetingat ge dessa kritiker rätt. Den svenska kyrkan har alldeles för många och stora uppgifter för att ha tid med ett så omfattande museiarbete som detta. Men i själva verket ligger saken helt annorlunda till. Det är ett djupt religiöst intresse som tar sig uttryck i de gregorianska strävandena. Det är medvetandet att den kristna gudstjänsten aldrig ägt och aldrig kommer att äga någon musik, som i så hög grad som denna förmått att ge uttryck åt den tillbedjan som en kristen vill försjunka i, när han möter sin Herre och Gud. Från historisk synpunkt skulle jag vilja uttrycka vad jag menar så att den gregorianska sången är kyrkans musikaliska samvete. Vad bibeln är för predikan, det är den gregorianska sången för kyrkans musik. I tider av andelivets nedgång och förfall kan man alltid iakttaga hur predikan fjärrmar sig från bibelordet och förfaller till att förkunna mänsklig och subjektiv visdom. Varje kyrkolivets förnyelse har alltid varit knuten till bibelordet. Förkunnelsen har sökt sig tillbaka till bibelns friska urkälla och ur den druckit förnyelse. I tider av kyrkomusikalisk nedgång kan man på samma sätt iakttaga, hur den gregorianska sången blivit allt mer och mer oförstådd. Varje verklig kyrkomusikalisk förnyelse har nog också alltid varit knuten till en vaknande förståelse för den gregorianska sångens ideal. Kyrkomusikens samvete — det är den bästa karakteristik jag från religiös synpunkt kan ge denna sång. I det namnet ligger ock den bästa motiveringen för dess odlande. Utan detta samvete tappar kyrkomusiken bort sig själv; den förlorar sin egenart, den mister sin själ.

Och vad speciellt tidegården och dess musik beträffar så må det tilläggas, att det torde knappast finnas något som bättre kan fostra människor till förståelse för kyrkans gudstjänstliv än den. Predikan är naturligtvis en centralpunkt i gudstjänstlivet. Men

vi skola icke predika ihjäl människors religiösa intresse. Utan vi skola fostra dem till att själva kunna tillbedja Gud i ande och sanning. Och den bästa form för gemensam tillbedjan som finnes utanför mässan är otvivelaktigt tidegården.

Från den ståndpunkt som här skisserats måste man med den allra livligaste tillfredsställelse hälsa den starka orientering åt gregorianskt håll som den nya mässmusiken uppvisar. Jag tänker då först på det nya gregorianska material som upptagits. Dit hör den gammalkyrkliga introitus, det längre Laudamus med sina tre musikaliska alternativ, den gamla prefationstoner i *relativt* oförfalskad gestalt samt Credo Nicenum, för att nämna blott det viktigaste. Även om dessa melodier aldrig skulle komma att utföras, fylla de dock genom sin blotta närvaro en stor uppgift som ett musikaliskt samvete. Man kan tysta samvetets röst, men inte i vilken grad som helst. Man kan gå förbi dessa melodier. Men de stå där i alla fall. Och även om det stora flertalet kyrkomusiker skulle negligera dem, ja rent ut förakta dem, så kommer dock eliten inom kyrkomusikerkåren aldrig att kunna gå förbi dem. Mer eller mindre medvetet komma de att låta sig påverkas av dem i sin kyrkomusikaliska uppfattning. Deras inflytande kommer därför att på längden göra sig gällande även om det icke för ögonblicket kommer att bli så märkbart.

Även orgelsatsens förändrade utseende vittnar om en helt annan förståelse för den gregorianska sången än förr. Tyvärr har den, såsom redan framhållits, icke alltid blivit vad man hoppats. Icke sällan märker man en viss valhänthet. Men den kommer i alla fall att ha stor betydelse. Den kommer att utgöra en eggelse för våra bästa kyrkomusiker att sätta sig in i hithörande problem och söka åstadkomma något bättre.

Till vittnesbörden om den ökade förståelsen för den gregorianska musikens egenart hör ock dessa melodiers rytmiska avfattning. Det är kanske den som kommer att omedelbart få den största iakttagbara betydelsen. Åtminstone är det att hoppas att den kommer att visa sig i ett avsevärt förbättrat utförande.

*

I vad mån den nya gregorianska sången skall komma till användning beror främst på körerna och körledarna. Det nödvändigaste arbetet f. n. är därför att fostra dessa till förståelse för ett

korrekt utförande. Det är därför mycket viktigt att vi få till stånd kurser på olika platser i vårt land, där just den gregorianska sångens utförande är huvudföremålet för studierna. Att man, tyvärr, emellertid nog inte kan hoppas på alltför mycken förståelse för detta önskemål, därom kan jag anföra ett färskt ex. Till i sommar hade planerats en sådan kurs i Hälsingborg. På dagarna skulle präster och körledare ha tillfälle till övningar. På kvällarne skulle körerna från den kringliggande bygden ha inbjudits för att också de skulle få öva sig. K. S. V. i Lunds stift tillfrågades om de ville delta som inbjudare till kursen. Styrelsen har emellertid nekat sin medverkan. Någon motivering har jag inte hört. Kanske beror avslaget på avog inställning till den gregorianska sången överhuvudtaget. Men underligt vore det om K. S. V. som genom sina medlemmar Norén och Morén arbetat mer än någon annan för den gregorianska sångens återupplivande nu skulle ha gjort helomvändning. Kanske beror avslaget på motvilja mot det raska tempo i den gregorianska sången som där skulle komma till användning. I så fall är det väl en ödets ironi att K. S. V. som mer än någon annan varit drivkraften, när det gällt att införa ett snabbt tempo i psalmsången, icke kan fatta att samma reform behövs inom den gregorianska sången. Huru som helst — kan man inte ens inom K. S. V.-kretsar finna förståelse för behovet av övning av den gregorianska sången, hur skall man då kunna det annorstädes.

Det finnes emellertid knappast anledning att misströsta. Kyrkans 2000-åriga sång skall förvisso aldrig tystna.

Knut Peters.